

MIJO LONČARIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mloncar@ihj.hr

PRILOG DIJALEKTNOJ SLICI LIKE U RANIM TOPONIMIMA

Prije velikih migracija izazvanih osmanlijskim prodorom Lika je bila u cjelini čakavska. Na jugu i zapadu nastavljalo se također čakavsko područje, na zapadu su se nadovezivali čakavsko-slovenski govori, na sjeveru su se na ličku čakavštinu nastavljali prijelazni čakavsko-kajkavski govori, a na istoku čakavsko-štokavski (šćakavski), o kojima svjedoče ikavski «kajkavci», kajkavski donjosutlanski dijalekt. Sa sigurnošću se za Liku može utvrditi čakavština na temelju današnjega rasporeda hrvatskih dijalekata i na osnovi povijesnih podataka o migracijama.

Na temelju ranih zapisa toponima i drugih jezičnih podataka pokušava se odrediti osnovna karakteristika ličke čakavštine. Tekst zapisa može biti odraz i podrijetla ili obrazovanja pisara, a ne samo slika stanja na području o kojem zapis, listina govori. Od jezičnih, dijalektnih crta u ranim toponimima, potvrđenim prije migracija, na području Like malo je onih koje se mogu smatrati tipično čakavskim karakteristikama – većina značajki jednaka je onima u šćakavskim govorima. Daju se pretpostavke o toponimima na *-ec* na jugu ličkoga područja, u starim županijama (7) Otučka župa / Otuča, (8) Odorjanska župa / Odorja te (4) Gatanska župa / Gacka.¹

Prvo moje terensko istraživanje u Institutu bilo je u Lici. Naime, za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA) istražio sam govor sela Trnovca, kod Gospića, koji je bio predviđen kao punkt (odabrani mjesni govor u mreži) OLA.² Izradio sam i fonološki opis toga govora (Lončarić 1981).

Na simpoziju o Lici koji je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti organizirala u lipnju 1990. godine, zajedno s akademikom Božidarom Finkom održao sam referat *Jezični odnosi u Lici i Krbavi*, gdje smo se dotaknuli i

¹ Ovo je prethodno priopćenje, tekst koji je izložen na Simpoziju – *Kurzreferat*.

² Manji dio u studenom 1974. – pitanja potrebna za prve fonetske sveske o razvoju glasova, kad su vladali i nerijetki uvjeti terenskoga rada (poplava), a cijeli *Upitnik OLA* popunio sam ljeti 1975. To nije bio moj prvi kontakt s Likom, ličkim narodnim govorima – moja baka odrasla je među doseljenicima iz Like i kao dijete govorila jednim od ličkih štokavskih idioma.

tematike ovoga izlaganja.³

Procesi koji su se događali u dijelu praslavenskoga jeziku, točnije prajužnoslavenskom jeziku / južnoslavenskom prajeziku – koji su bili karakteristični za ličko-krbavske hrvatske govore, događali su se od toga vremena na tom području.

Prema današnjem stanju u hrvatskom jeziku i na temelju povijesnojezičnih potvrda nedvosmisleno se može utvrditi da je prije migracija od 16. st., izazvanih osmanlijskim prodorom, ratova s njima i njihovim napuštanjem Like i Krbave – to područje bilo čakavsko.

Na jugu i zapadu nastavljalo se na ličku čakavštinu također čakavsko područje, na koje su se na zapadu nadovezivali čakavsko-slovenski govori, na sjeveru su se na ličku čakavštinu nastavljali prijelazni čakavsko-kajkavski govori, a na istoku čakavsko-štokavski (šćakavski), o kojima svjedoče ikavski «kajkavci», kajkavski donjosutlanski dijalekt. (Lončarić 2005)

Čakavština se kao poseban jezični entitet, dio hrvatskoga jezika, formirala oko X. st., u isto vrijeme kada se od ostale južnoslavenske skupine, točnije njezina zapadnoga dijela odvojio slovenski jezik.⁴ Najvjerojatnije se u to vrijeme razvijaju i specifične crte čakavske akcentuacije koje ne susrećemo drugdje. Blizu toga vremena treba staviti i drugu specifičnu čakavsku crtu, tzv. jaku vokalnost, vokal *a* na mjestu poluglasa u položajima gdje ga ne susrećemo u drugim hrvatskim dijalektima (tipovi *kadi*, *Vazam*, *malin*,⁵ prema štokavskom *mlin*), te vokal *a* na mjestu prednjega nazalnog vokala iza *č* i *j*. S tim u vezi može se spomenuti utvrđivanje razgraničenja, odnosno prijelaza između čakavštine i štokavštine, točnije šćakavštine, iako ta pojava mimoilazi samu Liku, ali je u njezinoj blizini. Lika i Krbava sigurno su bile čakavske, a pitanje je zapravo koliko daleko se čakavština prije migracija pružala u Bosni. S obzirom na tip *malin* Moguš smatra da je dosegla na istok do linije Prijedor – Drvar, Jajce – Travnik, odnosno Sana – Vrbas – Bosna. Kako u prirodnome jezičnom kontinuumu obično nema oštih granica, osim ako ne postoje i velike prirodne granice – more, neprohodne planine, tako sigurno ni u

³ Radovi sa simpozija nisu objavljeni. Godine 2009. sudjelovao sam u Gospiću na simpoziju o Šimi Starčeviću s referatom u kojem sam analizirao njegov naglasak.

⁴ U isto se vrijeme svojim specifičnim razvojem u akcentuaciji odvaja kajkavština.

⁵ Za kajkavsko *mlin* obično se pretpostavlja analogija prema *meljem*, na što na sjeveru upućuje otvoreno *e*, međutim ne može se u potpunosti odbaciti ni mogućnost sličnog razvoja kao u *malin*, osobito na prijelaznome čakavsko-kajkavskom području, pa bi se moglo govoriti o dva procesa, kontaminaciji – zamjeni poluglasa vokalom tipa *e*, a onda analoški vokal kao u *meljem*. Imamo tako u *steblo* na mjestu poluglasa otvoreno *e*, umjesto zatvorenoga, prema *debla*.

zapadnoj Bosni čakavsko-nečakavska granica nije postojala, već se nastavljalo šire ili uže prijelazno područje, što dokazuju i kajkavci ikavci, koji potječu s toga područja.⁶ Isto tako, čakavsko-kajkavska i slovensko-čakavska granica na drugoj strani mimoilaze Liku i Krbavu. Prema mojim istraživanjima čakavsko-kajkavska granica nije vjerojatno bila tako daleko na sjeveru kao što se mislilo, svakako je bila sjeverno od Like. (Lončarić 1987)

Isto tako treba uzeti u obzir da je veliko pomicanje stanovništva od 15. st. teklo od juga na sjever, tek je u 17. st. bilo i obratnog seljenja, ali je bilo slabije, obično se zna otkuda je, kamo i koliko ga je bilo. U Liku su tom strujom došli «Kranjci».⁷

Kajkavsko-čakavska granica, odnosno prijelazno područje, kao što je rečeno, svakako je bila znatno sjevernije od Like i povezana je prirodnim granicama, koje nisu toliko izražene, tj. s početkom viših planina, iako je u dolinama rijeka stanje moglo biti i drukčije. Isto tako može se povezati i s administrativnom granicom, upravo s granicom Zagrebačke biskupije i županije s Modruškom, odnosno s Krbavskom županijom i biskupijom. Ovdje upravo imamo veoma izražen postupan prijelaz jednog idioma u drugi, tj. vrlo široko prijelazno čakavsko-kajkavsko, odnosno kajkavsko-čakavsko područje. Slično je bilo i s čakavsko-slovenskim razgraničenjem.⁸

Kakva je bila ličko-krbavska čakavština prije migracije može se zaključivati i po današnjim čakavskim govorima na tome području, iako su se oni, naravno, mijenjali, kao što se u prirodnome jezičnom razvoju svaki jezik i njegov govor mijenja, ali su se ti čakavski govori, osim što im se područje bitno smanjilo, mijenjali, razvijali u kontaktu s govorima s kojima su sekundarno došli u dodir, tj. u interferenciji s novoštokavskim ikavskim i (i)jekavskim govorima.

⁶ Kao što sam to naveo u Uvodu rada Lončarić 2005, postoje razlike između 30 mjesta kajkavaca ikavaca, tj. u pojedinim mjestima različiti su rezultati interferencija sa starijim kajkavskim govorima. U govoru Šenkovca i okolnih sela preteže njihov organski sloj, osobine koje su donijeli iz Bosne, nad kajkavskim govorom, tako da se taj govor može smatrati više čakavskim nego kajkavskim.

⁷ Biskup Brajković u svom izvještaju o Lici, 1702., dijeli ličko stanovništvo na plemenite Hrvate, pokrštene Turke, Bunjevce, Kranjce i Vlahe šizmatike. Među plemenite Hrvate ubraja rodove s područja Vinodola, Senja, Otočca, Brinja i Modruša, kao i ostatke onih Hrvata koji su nadživjeli tursku vladavinu ... "Kranjci" su doseljenici koji su došli iz Gorskoga kotara i gornjega Pokuplja, tj. hrvatski ili slovenski kajkavci, koje su štokavski Hrvati prozvali „Kranjcima“.

⁸ Ivan Popović, za razliku od Ramovša i Belića, misli da od hrvatskih narječja nema kajkavština najveće sličnosti sa slovenskim jezikom, nego čakavština. Zapravo i kajkavština i čakavština imaju „najveće“ sličnosti sa slovenskim jezikom, ali naravno na onim područjima na kojima su u kontaktu. (Popović 1960, 303ff) S tim u vezi zanimljiva je paralela s etnološkim stanjem u Gorskom kotaru, o čemu je pisao Milovan Gavazzi.

Čakavsko narječje sačuvalo se u Brinju, Jezerinama i Crncu te u okolici tih mjesta, u Otočcu, Dubravama, Prozoru, Čovićima, Sincu, Lešću, Švicama te u okolici Otočca i u Ramljanima.⁹

Prema tim govorima, stanju u okolnim govorima i zapisima može se utvrditi da je zamjena jata bila ikavsko-ekavska. U zapisima nalazimo likove *ub'ili*, *B'ilac*, ali *biele*, *seno* (uglavnom po tzv. pravilu Meyera i Jakubinskoga), što je karakteristika središnjega čakavskoga područja.

Novi kratki naglašeni slog, odnosno stariji uzlazno intonirani kratki naglasak¹⁰ dao je kao i inače na sjeveru novi prslavenski / čakavski akut, tj. duljenje s uzlaznom modulacijom, npr. *opānci*, *brīnski* (danas u Brinju sekundarno silazno ^). S tim u vezi postavlja se zanimljivo fonetsko, a i fonološko, pitanje – kakva je bila realizacija tog tzv. čakavskog, odnosno starohrvatskog akuta, odnosno novoga praslavenskog uzlaznog akcenta u kontinentalnim čakavskim govorima, ili barem u Lici. Naime, danas taj akut nema tipičnu tzv. čakavsku realizaciju – nije „zavinut“, niti realizaciju kakvu nalazimo u staroštokavskim, šćakavskim slavonskim govorima, već odgovara novoštokavskom uzlaznom naglasku kao u *gláva*, *zima*. Treba utvrditi je li takva današnja karakteristika ličkoga čakavskog akuta utjecaj novopridošlih novoštokavskih govora na to područje ili je to možda i autohtona karakteristika tih govora. Pri rješavanju toga pitanja treba uzeti u obzir da ni novoštokavska akcentuacija nije jedinstvena, tj. da se razlikuju tri tipa realizacije uzlaznih novijih akcenata na različitim područjima novoštokavskih govora. Prema tome, ni čakavska akcentuacija, na velikom potezu od Trsta do Gorskoga kotara i Lastova, nije morala biti svuda jednaka, a posve je nemoguće da uz tri različita tipa novoštokavske akcentuacije (od kojih je jedna i sama prijelazna, srednja) može postojati i još jedna drukčija – četvrta. Kako i na drugim čakavskim područjima nalazimo isto ili slično stanje, bio bih sklon pretpostavci o različitoj fonetskoj realizaciji čakavske akcentuacije, iako se za Liku ne može unaprijed odbaciti novoštokavski utjecaj.

Iduća je karakteristika tih govora da je prednji nazalni vokal (*e*) iza *č* i *j* dao *e*, osim u *jačmen*, što također odstupa od tipičnoga čakavskog stanja, a odgovara razvoju u kajkavštini. Na kajkavštinu podsjeća i lik *denas*, tzv. punoglasje *čeriḡ*, *čerišna*. Tipični su čakavski likovi sa *e* u *teḡlo* ('toplo') te *crikva*. Staro palatalno **tj*, odnosno skup **tj* danas je *ć*. Karakteristični su akcenatski tipovi kod pridjeva *dugi*, *stari*. Sporadično je *a* iza *r* prešlo u *e*, npr. *repčan* 'vrapčan'.

Štokavski ikavski govori se u hrvatskim bunjevačkim govorima.

⁹ Podatci su iz rada Pavešića i Finke.

¹⁰ Atributi *novi* – *stari* relativne su oznake, prema tome od kojeg se stanja polazi – praslavenskoga, prahrvatskoga, praćakavskoga itd.

Od drugih osobina važan je prijelaz finalnog *-m* u *-n* u fleksijskim nastavcima, npr. *sa zobon*. Kratki naglašeni slog produžen je u zatvorenoj ultimi, npr. *otac, jezik, varoš*. Dugo je *e* prešlo u *ie*, npr. *died, šest*.

U brinjskom kraju *x* je zamijenjeno s *j* ili *v*. Preostali čakavski govori razvijali su se u dodiru s novim ikavskim i (i)jekavskim novoštokavskim govorima. Veliku većinu našeg područja zauzimaju danas ijekavski govori, a manju ikavski štokavski govori, ali i oni zauzimaju znatno više prostora od čakavskih govora. U Lici nalazimo i četvrti govorni tip, s najmanje prostora, a to su tzv. kranjski govori. Nisu dovoljno poznati, a njima govore doseljenici iz Gorskoga kotara, s gornjega toka Kupe. Ti su govori pretrpjeli velik novoštokavski utjecaj, a vjerojatno su to bili kajkavski govori.

Ikavske štokavske govore donijeli su migranti iz Bosne i Dalmacije. Po glavnim osobinama oni čine cjelinu, ali – što se i očekuje – nisu jedinstveni. Svi imaju novoštokavsku akcentuaciju. S obzirom na nju karakteristika je da uzlazne naglaske nalazimo također na jednosložnicama i u zadnjem slogu riječi, npr. imper. *odvéž, porèn, bác*, inf. *kòst*.

Specifična je karakteristika tih štokavskih ikavskih govora da i u njima ima određen broj ekavizama, npr. *belo mlíko*, pa *železo, cesta, zenica, čoek* uz *čovik*.

Finalno *-l* obično je u fleksiji dalo *a*, koje se negdje zamjenjuje sa *e*, npr. (*on je*) *bija /bije, veseja /veseje*, ali i *vesel*.

Zanaglasni kratki vokali, najčešće *i*, obično se reduciraju ili gube, npr. *kuć* D sg., *očma* D pl. osim iza nezgodne skupine za izgovor (*digni*)... Finalno fleksijsko *-m* negdje je prešlo u *-n*, npr. *nisam* ili *nisan*.

Jedni su govori šćakavski, a drugi štakavski, npr. *šćap* i *štap, ognjišće* ili *ognjište*. Negdje se *jd* jotuje, drugdje ne – *dojdem* ili *dođem*.

Na temelju ranih zapisa toponima i drugih jezičnih podataka pokušavaju se odrediti neke karakteristike ličke čakavštine prije migracija. Treba imati na umu da tekst zapisa može biti odraz i podrijetla ili obrazovanja pisara, a ne samo slika stanja na području o kojem zapis, listina govori. Naime, ne može se sa sigurnošću zaključivati o jezičnom stanju na temelju pisanih dokumenata koji su nastali na nekome mjestu, jer bi po tome i Međimurje moglo biti čakavsko, kao što je Strohal pisao.

Od jezičnih, dijalektnih crta u ranim toponimima, prije migracija, potvrđenima na području Like malo je onih koje se mogu smatrati tipično čakavskim karakteristikama – većina značajki jednaka je onima u šćakavskim govorima.

Iznosim nekoliko najnužnijih podataka o Lici i Krbavi s općepovijesnoga gledišta. Srednjovjekovno administrativno-teritorijalno stanje Like i Krbave prikazao je Vjekoslav Klaić u radu *Grada za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku* (1915). To se vidi na priloženoj karti.

Donosim preslik dijela Klaićeva teksta, citata o tim županijama, u kojima su doneseni toponimi u kontekstu iz zapisa, isprave.¹¹

Posebno su zanimljivi zapisi toponima na jugu Like s obzirom na poluglas.

Prije nego što razmotrimo to pitanje, tj. zapis refleksa poluglasa u sufiksu *-*bc̣ḅ*, navodim potvrde za neke relevantne karakteristike:

- *malin* > 1444: »jedno *malinišće*, ko je bilo pusto na Švici, kadi su bila dva *malina*« (Šurmin 1898: 156–157); 1464: »kadi su bili i moje poile i moje *maline* tako razvalili«; 1489: »v polji bribinjskom vrh *malina*« (Šurmin 1898: 334–335); 1466. »v' Bočač êh, v' koj *malinici* sta dva *malina*«.
- *kadi* > vidjelo se u istoj rečenici obaju zapisa
- *jat* > Bryg Gacka 1408; *vrime*, mesto Gvozd 1464.
- *ĵ* > 1434. *Paval Vlkišć s H'm'čan'*
- *Crkva* > 1375. *crkvi*, 1495. *crikvi*
- *čr* > Črnica, 1475. Črman kal
- leksik: 1499: »hiže varoši našem v Brinjah« (Šurmin 1898: 414–417).

Poluglas

Godine 1434. zapisan je na mjestu poluglasa „izostavnik“, u *H'm'čan'*. To može biti pisarska tradicija, ali s obzirom na zapise sa *e*, može imati i drugo značenje.

U tri najjužnije županije, a to su, po Klaiću, županije (7.) *Otučka župa* / *Otuča*, (8.) *Odorjanska župa* / *Odorja* i (4.) *Gatanska župa* / *Gacka*, zapisani su likovi toponima sa *-ec*, što zahtijeva posebnu analizu.

Slijedi preslik citata iz studije Vjekoslava Klaića *Grada za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku* (1915).

Kako se može vidjeti, 1509. godine zapisani su u Otuči toponimi: *Gradecz*, *Lokavec*, u obje *Grahovecz*, a u Odorju *Ozlauc*. Upada u oči sufiks *-ec*, a ime *Ozlauc* također je vjerojatno pisanje za taj sufiks. Pri njegovu tumačenju treba se osvrnuti i na korijen *loka* u imenu *Lokavec*.

¹¹ Podatci su iz Klaićeva rada.

4. Gatanska župa ili Gacka.

Gatanska župa zapremala je čitavo porječje Gacke i njezinih pritoka. Čini se, da je u najstarije vrijeme njoj pripadao i kotar župe Brinjske, koja se je tek poslije od nje odtijelila, možda u drugoj polovici 19. stoljeća. Još na početku toga stoljeća medašila je Gacka na zapadu i sjeverozapadu Senjskim kotarom i Vinodolom, na sjeveru s Modruškom župom, na istoku i jugoistoku s Drežniškom i Krbavskom župom, a na jugu župom Bužanima ili Buškim kneštvom (Klajić Krčki knezovi Frankapani p. 71–72).

(Klajić 9)

— 1300. Napuljski kralj Karlo II. potvrđuje krčkomu knezu Dujmu (Frankapanu) uz ino „comitatum Gezege, quem nunc tenet, ut dicitur, videlicet terras Ottozeze, Obriz, Doyanum et terram De laz miziz (de Lastrizi, de Laznychych) ad duas partes Stagovinae, Segniac et potestariam ipsius“.

(Rad jug. akad. XVIII p. 224).

(Klajić 10)

7. Otučka župa ili Otuča.

Sterala se je naokolo potoka Otuče i njezinih pritoka. Potok Otuča izvire u Sv. Petru ispod gore Urlaja, teče pravcem južnim kraj Tominjaja i sela Gračaca, te se južno od Gračaca gubi u ponore: Gačešin ponor i Kesića ponor. Selo Gračac imaše do 2000 žitelja, većinom pravoslavni; u okolici sela ima više gradina i podora. Tik uz katoličku crkvu vidi se podor nekoga staroga grada, koji se naprosto zove Gradina.

U srednjem vijeku zove se župa Otuča ovako: Hocucha, Cotuchia, pače i Hothwsa.

— 1302. srpnja 4. Mladin I, ban bosanski, brat hrvatskoga bana Pavla I. Bribirskoga od plemena Šubić, izdaje „in Hocucha“ povelju Splječanima, kojom im dozvoljava slobodno trgovanje po čitavom vladanju svojem u Hrvatskoj i Bosni. (Lucius, De regnis Dalmatiae et Croatiae libri sex p. 203).

— 1465. svibnja 22. Knez Karlo Kurjaković od Krbove, sin kneza Karla, stoluje „in Cotuchia in Gradac“ te prodaje Hreljcu Petričeviću za 24 dukata selo „Buchovichi in Liccha“. (Ljubić Listine X p. 325).

— 1467. Spominje se „Georgius Jwrychich de Hottwchyna“ kao susjed Mekinjana u Krbavi. (Thallóczy & Barabás, Codex diplomat. comitum de Blagay p. 380).

— 1509. veljače 22. Kao gradovi kneza Ivana Karlovića, sina Karla Kurjakovića od Krbove, spominju se: castra Gradecz, Lukavec, Zwonygrad, Mothnyca, Zthermechky, Grahovecz in Hothwsa et Odria provinciis existencia“ ... (Arhiv za jugosl. povj. III p. 111).

Po ovim podacima nema sumnje, da je u župi Otuči u srednjem vijeku stajao neki grad Gradac (Gradač, Gradecz), možda ondje, gdje je sada podor Gradina u Gračacu. Možda je ondje blizu bio i grad Lukavec, kojemu inače nema spomena.

(Klajić 30)

U ostalim županijama zapisani su uz adekvatne očekivane toponimi sa sufiksom *-ac*, a ne sa *-ec*, i to: (4.) Gatanska župa / Gacka > 1316. *Othochach*, no koji je 1300. zapisan kao *Ottozez*.

Potvrde su za *-ac*: (1.) Brinje, Brinjska župa (ladanje): 1461. *Dolac* (3); (3.) Podgorska župa / Podgorje: 1531. *Ĵablanaz* (6), *Obrovaz*; (4.) Gatanska župa / Gacka: 1502. *Otočac* (14), 1486. *Podgradac*, 1408. *Samostacz*, *Synacz/Zynacz*, 1316. *Othochach* ali koji je 1300. zapisan kao *Ottozez*; (5.) Buška župa / Bužani (Bužane) > 1490. *Mazalac*, 1507. *Marincz*, ali 1512. *Marinac*; (6.) Lička župa / Lika 1509. *Lovynecz*.

Četiri su mogućnosti, pretpostavke o postojanju likova toponima na *-ec* na jugu ličkoga područja:

1. pisar koji u svojem osobnom govoru, idiolektu ima takve likove, pa griješi
2. takvi su likovi bili stvarni, kao što i danas na Krku, Cresu u čakavskim govorima u nekim položajima nalazimo *e* na mjestu poluglasa
3. *e* na mjestu poluglasa ostatak je starijega refleksa poluglasa na većem štokavsko-čakavskom području, od čega je ostatak i vokal tipa *e* u Crnoj Gori
4. u vrijeme zapisa poluglas još nije zamijenjen, na njegovu mjestu nije ni *e* ni *a*, nego “poluglas”, tj. centralni glas šva; to sam dokazao za Slavoniju.

1) Na prvi pogled najvjerojatnijom se čini prva mogućnost.

2) Je li moguće da je u nekim južnim ličkim govorima bilo jednačenje sa *e* kao na Krku? Južna Lika nije bila na periferiji čakavskoga područja, kao Krk, ili kao što je Slavonija u štokavštini, tj. periferija katkad nema tipičnih značajki za idiom. Čakavština na Krku/Cresu i Lastovu može se smatrati perifernom. Da to povežem i sa svojom kajkavštinom – periferni govori nemaju sve tipične kajkavske značajke: osnovnu kajkavsku akcentuaciju, jednačenje jata i poluglasa te slogotvornoga *l* i stražnjega nazalnoga samoglasnika. (Ivić 207)

3) Treća je pretpostavka samo modificirana, “proširena” druga, tj. moguće je da je refleks vokala tipa *e* bio na većem štokavsko-čakavskom području, od čega su ostaci na sjeverozapadu na Kvarneru i jugoistoku u Crnoj Gori; u Crnoj Gori takvu kontinuantu nalazimo na dva područja zetsko-lovčenskoga dijalekta, danas s vrijednostima od srednjega do otvorenoga *e* (ε).¹² Tu je

¹² O toj pojavi na širem južnom štokavskom području i da danas postoji kod Neuma toponim na *-ec* govori Domagoj Vidović: »Današnje selo *Golubinac* u Popovu prvi put se u povijesnim vrelima spominje 1285. kao *Golubinez*, utvrda *Gradac* nedaleko od današnjih Hadžića (okolica Sarajeva) 1355. kao *Gradez* (Vego 1957: 40, 42), koncem 13. st. bilježimo i toponime *Orašec* (danas Orašac u Dubrovačkome primorju) i *Orahovec* (danas *Orahovi Do* u Popovu; Lučić 1988: 227, 265). I dok pri bilježenju ojkonima ne smijemo zanemariti mogućnost da je

pretpostavku iznio i Josip Lisac (Lisac 1996: 14).

4) Moguće je da u to vrijeme poluglas nije zamijenjen, nego je na njegovu mjestu glas sličan onomu kakav pretpostavljamo za poluglas, a kakav i danas dolazi u nekim hrvatskim dijalektima, npr. u gorskokotarskoj kajkavštini, u nekim govorima plješivičko-ozaljskoga dijalekta, npr. u Draganiću, između Jastrebarskoga i Karlovca, tj. da je i na jugu Like to bio centralni neodređen glas – šva, kao i u Slavoniji. Naravno, to je vrlo vjerojatno. Na to možda ukazuje i zapis *H'm'čan'*. S tim u vezi može se reći da i stanje na kvarnerskim otocima može biti rezultat kasne zamjene poluglasa, pa bi to onda također mogao biti indirektni dokaz i za jug Like.

Mislim da je najvjerojatnija četvrta pretpostavka, što, suprotno od Ivića, pretpostavljam i za Slavoniju (Ivić 1958, Lončarić 1981)¹³. Manje je vjerojatno da se vokal tipa *e*, i otvoreno (*æ* || *ε*), izjednačuje s najotvorenijim vokalom, vjerojatnije je da se takav glas jednači sa *e*, za što imamo i danas potvrde u Crnoj Gori. Jednačenje šva sa *e* mnogo je logičnije, npr. u kajkavštini imamo jednačenje čak i sa zatvorenim *e* (*ε*).

Literatura

- BELIĆ, ALEKSANDAR. 1960. Osnovi istorije srpskohrvatskog jezika I : Fonetika (univerzitetska predavanja). Beograd.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1963. *O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatsko-srpskih dijalekata*. *Filologija*, 4, 45–56.
- FINKA, BOŽIDAR. 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič*, 1, 11–71.
- FINKA, BOŽIDAR; PAVEŠIĆ, SLAVKO. 1968. Izvještaj o proučavanju čakavskih govora u Brinju i okolici. *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, 1, Zagreb, 5–44.
- GAVAZZI, MILOVAN. 1978. Čvorište tradicijske kulture na sjeverozapadu Balkanskoga poluotoka. Vrela i sudbine narodnih tradicija. Zagreb, 180–183.
- IVIĆ, PAVLE. 1958. *Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung*, Gravenhage: Mouton.

riječ o pisarskoj pogrješci ili da je pisar podrijetlom iz krajeva u kojima je sufiks *-ec* uobičajen, pa je postojanje sufiksa *-ec* u tvorbi povijesnih toponima u Bosni i Hercegovini dvojbena, toponim *Kosec* u Dubravici kod Neuma nedvojbena je tvoren navedenim sufiksom. Naime, toponim se ne spominje u povijesnim vrelima (*Kosec* je jedno brdašće), ne donose ga ni vojni zemljovid, tako da na njegov nastanak nije mogao utjecati nikakav zapis.« *Pregled toponimije jugozapadnoga dijela Popova*, u tisku za *Folia onomastica Croatica* 19. Zahvaljujem kolegi koji mi je dao rad na uvid.

¹³ Pojava se posebno upečatljivo može pratiti na zapisima imena grada Pakrac, koje je zapisivano od 13. st.

- KLAIĆ, VJEKOSLAV. 1902. *Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku. Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, Nove serije sveska VI*, 1–31.
- KLAIĆ, VJEKOSLAV. 1903/4. *Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku. Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, Nove serije sveska VII*, 129–144.
- KRAVAR, MIROSLAV. 1988. *Prilog fonetici četveroakcenatskoga sistema. Filologija*, 16, 101–113.
- LISAC, JOSIP. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb.
- LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*. Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO. 1981. Trnovac (OLA 33), *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora*. 361–366. Sarajevo.
- LONČARIĆ, MIJO. 1983. Toponimi u osvjetljivanju predmigracijskog jezičnog stanja u Slavoniji. *Zbornik referata i materijala 5. jugoslovenske onomastičke konferencije* (Mostar 1983.), Sarajevo, 95–101.
- LONČARIĆ, MIJO. 1987. Stara kajkavsko-čakavska granica u svjetlu onimije. *Zbornik 6. jugoslovenske onomastičke konferencije* (Gornji Milanovac 1985.), Beograd 1987, 517–526.
- LONČARIĆ, MIJO. 2005. *Kajkaviana & alia : Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec, Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO. 2007. Napomene uz Rječnik. Jakolić, Božica; Lončarić, Mijo: *Zavičajni rječnik. U: Donjosutlanski govor i običaji Drenja, Harmice, Laduča, Ključa, Šenkovca, Svetoga Križa, Vukova Sela, Šenkovca, Šenkovec*, 244–245.
- MENAC-MIHALIĆ. MIRA. 1985. Neki štokavsko-čakavski govorni odnosi, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/1, 169–172.
- MOGUŠ, MILAN. 1960. Čakavština u Lici. *Ljetopis JAZU*, 67, Zagreb, 293–295.
- MOGUŠ, MILAN. 1981. Još o čakavsko-štokavskoj razmеди, *Odjek*, 4, Sarajevo, br. 19.
- PECO, ASIM. 1981. Čakavsko-šćakavski odnosi u zapadnobosanskoj govornoj zoni. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 137–144.
- POPOVIĆ, IVAN. 1960. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden.
- REŠETAR, MILAN. 1891. Die Čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen. *Archiv für slavische Philologie*, 13, 93–109, 161–199, 361–388.
- STROHAL, RUDOLF. 1932. *Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja*. Zagreb.
- ŠOJAT, ANTUN. 1981. *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima. Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 151–167.
- ŠURMIN, ĐURO. 1898. *Hrvatski spomenici*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Contribution to the dialectal landscape of Lika in early toponyms

Abstract

Before the large-scale migrations caused by Otoman advances, Lika was completely Čakavian. To the south and west the Čakavian area continues, to the west it also bordered on Čakavian-Slovene dialects, to the north on transitional Čakavian-Kajkavian dialects, and in the east on Čakavian-Štokavian (Šćakvian), evidence for which is provided by Ikavian „Kajkavians“, the Kajkavian Donjosutlanski dialect. Čakavian can certainly be reconstructed for Lika on the basis of the present-day distribution of Croatian dialects and on the basis of historical data about migrations.

We attempt to determine the basic features of Lika Čakavian on the basis of early attestations of toponyms and other linguistic data. The text of an attestation can also reflect the origin or education of a scribe, not just the linguistic situation in the area the form describes. There are few linguistic, dialectal features in early Lika toponyms from the period before the migrations that can be regarded as typically Čakavian – the majority of features is identical to those in Šćakvian dialects.

Hypotheses will be forwarded about toponyms in -ec in the southern part of Lika, in the old counties *Otučka župa* / *Otuča*, *Odorjanska župa* / *Odorja*, and *Gatanska župa* / *Gacka*.

Ključne riječi: dijalektologija, toponimija, čakavsko narječje, Lika, županija

Key words: dialectology, toponymy, Čakavian dialect, Lika, county